

«ΜΙΚΡΟΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ» ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ (1915-1918)

της ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ Μ. ΠΕΤΣΙΝΑΡ

Η γεωπολιτική κατάσταση σήμερα, όπου αναμφισβήτητα αισθανόμαστε τις επιπτώσεις του Α' Παγκοσμίου Πολέμου γύρω μας, εστιάζει αναγκαστικά στην αστάθεια τόσο στη Μέση Ανατολή όσο και στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, που οριζοντιαίως διαδίδεται ως δυνητικά «εύφλεκτες» πολεμικές ζώνες. Ωστόσο, ακολουθώντας τις συγχρονες τάσεις της ιστορίας, ο μελετητής δεν μπορεί να αγνοήσει τη σταδιακή μετατόπιση αυτής της κατάστασης στα Βαλκάνια, τα οποία, βλέποντάς τα μέσα από το πρίσμα της γεωστρατηγικής και

ΕΠΑΝΩ: Το μνημείο των Γάλλων πεσόντων στο χωριό Φανός κοντά στην Αξιούπολη.

ΔΕΞΙΑ: Το μνημείο για τους Έλληνες πεσόντες στην κορυφή του Σκρα.

της γεωγραφίας των φυσικών πόρων, αποτελούν σημαντικό συνδετικό κρίκο μεταξύ Ευρώπης και Ανατολής. Σε συνθήκες αυξανόμενων εντάσεων μεταξύ των γεωπολιτικών πυλώνων ισχύος στο παιχνίδι της όλης και πιο σκληρής σύγκρουσης μεταξύ της Ανατολής και της Δύσης, τα Βαλκάνια είναι και πάλι στο επίκεντρο του διεθνούς ενδιαφέροντος. Η πολιτική επικαιρότητα στην Ευρώπη και τον κόσμο δημιουργεί νέες προϋποθέσεις για νέες εκδηλώσεις σε αυτό τον χώρο αντιπαράθεσης μεταξύ των παγκόσμιων δυνάμεων που δημιουργούν νέες σφαίρες επιρροης σε έναν νέο γεωπολιτικό χάρτη του 21ου αιώνα. Η επί δεκαετίες έκρυθμη κατάσταση στη Μέση Ανατολή, όπως και η συνεχίζομενη γεωπολιτική αστάθεια στα Βαλκάνια, ωθούν κάποιον να αναρωτηθεί από που πηγάζουν τα αιτια της κατάστασης αυτής. Τίθεται το ερώτημα ποιες ήταν οι πραγματικές προϋποθέσεις για να προκληθούν τέτοιες εξελίξεις. Πιάνοντας λοιπόν το μακρύ νήμα της Ιστορίας και τυλιγόντας το προς τα πίσω, ο μελετητής θα φτάσει στο κουβάρι από το οποίο ζετυλίχθηκαν τα γεγονότα εκείνα που στηγάτισαν ολοκληρη την εκατονταετηρίδα. Το κουβάρι αυτό φέρει τη σφραγίδα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (1914-1918). Ο τρομακτικός εκείνος πόλεμος αποτελεί σήμερα, ύστερα από έναν αιώνα, ένα ξεθωριασμένο συμβάν της σύγχρονης ιστορίας. Αποτέλεσε όμως ιστορικό ορόσημο που επέφερε τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και δημιούργησε της συνθήκες μέσα από τις οποίες εκκολάφθηκαν τα σύγχρονα αραβικά κράτη της Μέσης Ανατολής, καθώς και το τουρκικό και ισραηλινό κράτος, επηρεάζοντας ταυτόχρονα τη γεωπολιτική μεταμόρφωση ολόκληρης της Ευρώπης.

ΑΠΕΝΑΝΤΙ: Στελέχη του κινήματος της Εθνικής Αμυνας υποδέχονται στη Θεσσαλονίκη τον Ελευθέριο Βενιζέλο για να τεθεί επικεφαλής της κυβέρνησης της Τριανδρίας.

Οι στρατηγικές επιδιώξεις των Μεγάλων Δυνάμεων ως προϋπόθεση για έκρηξη του Μεγάλου Πολέμου

Ήδη από την αρχαία εποχή η Μέση Ανατολή αποτελούσε τη γέφυρα του εμπορίου της Ασίας προς την Ευρώπη. Το θέμα ελέγχου των διωρύγων ζωτικής σημασίας, όπως ήταν εκείνη που συνέδεε την Ευρώπη με τη Μικρά Ασία, βρέθηκε στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της ευρωπαϊκής διπλωματίας κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα. Η στρατηγική γεωγραφική θέση της περιοχής έγινε ακόμη πιο σημαντική με την ανακάλυψη πετρελαίου στην περιοχή στα τέλη του 19ου αιώνα. Από την άλλη, ήδη από τον 19ο αιώνα τα Βαλκάνια αποτελούσαν συνεχώς μια ζώνη που χωρίζει και προκαλεί το ενδιαφέρον των μεγάλων πολιτικών δυνάμεων στην Ευρώπη. Αυτή η αντιπαλότητα ενίσχυθηκε έντονα από τις διαδικασίες

αποδυνάμωσης της κεντρικής εξουσίας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και από τις συνακόλουθες προσπάθειες των βαλκανικών λαών για εθνική αυτοδιάθεση. Μια κρίσιμη καμπή σε αυτές τις διαδικασίες ήταν ο Ρωσο-Τουρκικός Πόλεμος του 1877-1878 και οι επακόλουθες Συνθήκες Ειρήνης του Αγίου Στεφάνου και του Βερολίνου.

Οι ιστορικές πηγές σε μεγάλο βαθμό εξηγούν γιατί οι δύο μεγαλύτερες παγκόσμιες συγκρούσεις που προκάλεσαν ριζικές αλλαγές στον πολιτικό και οικονομικό χάρτη του πλανήτη έχουν άμεση σχέση με τα Βαλκάνια. Εδώ όμως πρέπει να θέσουμε το ερώτημα: τι διαμόρφωσε τις προϋποθέσεις για το μακροχρόνιο ενδιαφέρον των μεγάλων γεωπολιτικών πακτών σε αυτή την «περιφερειακή» ευρωπαϊκή περιοχή; Το πρώτο και το σημαντικότερο είναι η γεωγραφική της θέση ως α) το κύριο προγεφύρωμα προς τις ανα-

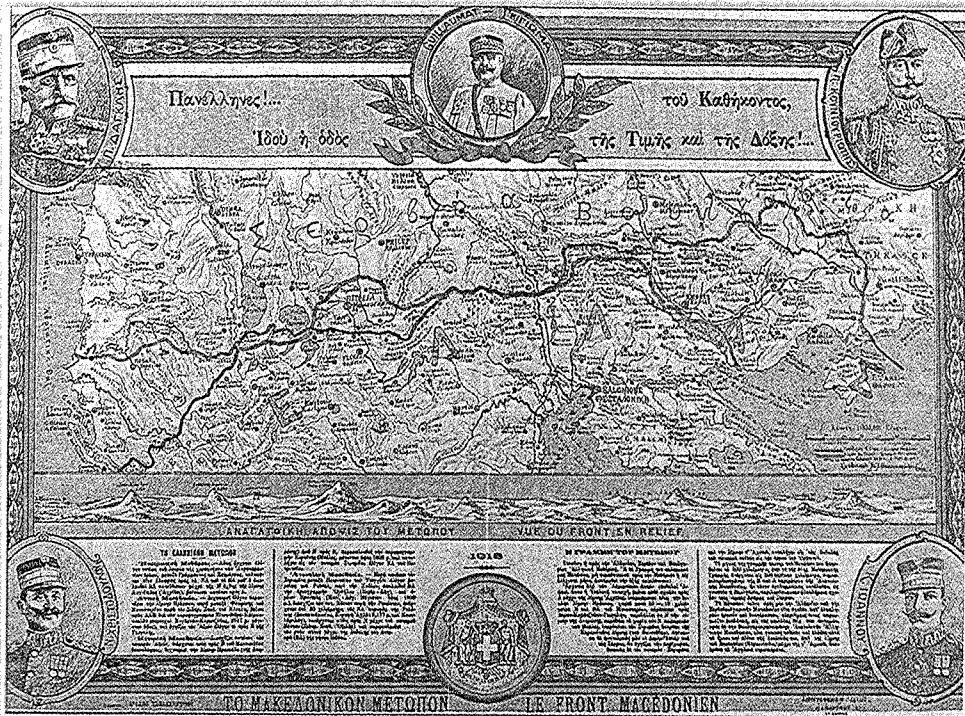
Έλληνες στρατιώτες πυροβολικού παρουσιάζοντας μέρος του εξοπλισμού και των μέσων τους. ΑΠΕΝΑΝΤΙ: Αφίσα στην οποία απεικονίζεται το Μακεδονικό Μέτωπο. Κυκλοφόρησε το 1918.

τολικές περιοχές της Ευρώπης που παραδοσιακά βρίσκονταν υπό τον έλεγχο της Ρωσίας, β) ως «ενδοχώρα» για την Κεντρική και την Ανατολική Ευρώπη, γ) ως συνοριακή ζώνη της Ευρώπης σε σχέση με την Εγγύς και τη Μέση Ανατολή, δ) ως βολικός «χώρος ελιγμών» προς τη Βόρεια Αφρική.

Εκτός από όλες αυτές τις προϋποθέσεις, υπάρχουν σήμερα και μερικά βασικά νέα δεδομένα που συνδέονται άμεσα με τις ακόλουθες τρεις περιστάσεις: α) την τέταρη βιομηχανική επανάσταση, με όλες τις συνοδευτικές της κοινωνικές και οικονομικές, πολιτικές και εθνοπολιτισμικές αλλαγές, β) την κατάρρευση του «Yalta Universe» και την όλο και πιο ανησυχητική έλλειψη ενός συστήματος περιφερειακής και παγκόσμιας ασφάλειας, γ) την αντικειμενική εντατικοποίηση των διαδικασιών της παγκοσμιοποίησης. Όλα αυτά έγιναν ιδιαίτερα εμφανή στα Βαλκάνια.

Ενώψει του Α' Παγκοσμίου Πολέμου οι εκτιμήσεις των επισήμων στρατιωτικών κύκλων σχεδόν όλων των χωρών που θα λάβουν μέρος στην επερχομένη σύγκρουση ήταν ότι θα είχε πολύ σύντομη διάρκεια, υποστηρίζοντας ότι η τελική λύση του πολέμου θα επέλθει σε ένα από τα κρίσιμα, μεγάλα ευρωπαϊκά μέτωπα. Ωστόσο, η Βαλκανική Χερσόνησος, λόγω της μη ανεπτυγμένης συγκοινωνίας της, όπως και του ορεινού εδάφους της, αλλά και των περίπλοκων συμφερόντων των Μεγάλων Δυνάμεων και των βαλκανικών κρατών που σπάνια συμβάδιζαν, δεν αποτελούσε κατά την τότε εκτίμησή τους ένα σημαντικό μέτωπο για σχεδιασμό των πολεμικών επιχειρήσεων στο προσεχές μέλλον.

Λαμβάνοντας όμως υπόψη τη σημασία της επίγνωσης των συγχρόνων στρατηγικών σε μια ιστορική προοπτική, όπως και το γεγονός ότι στις επόμενες δεκαετίες οι γεωπολιτικές επιλογές θα

συνδέονται όλο και περισσότερο με τη γεωγραφία των μεταφορών και θα ξεπέρασσον μια απλή γεωγραφία πόρων ή τη στρατιωτική γεωγραφία, πρέπει να αναδειχθεί η σημασία της ανάλυσης των επιδιώξεων των Μεγάλων Δυνάμεων στα Βαλκάνια υπό το πρίσμα της διπλωματίας τους προς την Εγγύς Ανατολή, όπως και οι προσπάθειές τους να διατηρήσουν τα Βαλκάνια ως «ασφαλή διάδρομο προς την Ανατολή» κατά τη διάρκεια του Μεγάλου Πολέμου. Η σημασία των στρατηγικών επιλογών και στόχων των βαλκανικών χωρών και ιδιαίτερα της διαιρεμένης ελληνικής πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας καθίσταται ακόμα πιο αξιοσημείωτη εάν επιχειρήσουμε να αποσαφηνίσουμε περαιτέρω την έκρηξη των πολεμικών συγκρούσεων σε αυτό τον χώρο «εφοδιασμού και διαμετακόμισης», εξετάζοντας τη σημασία αυτού του εδάφους στη γερμανική στρατηγική, τη θέση του νότιου μετώπου στη βουλγαρική εξωτε-

ρική πολιτική, τους στόχους και τις προοπτικές της Ιταλίας. Δεν παραλείπεται η σημασία της Κύπρου, σε μεγαλύτερο βαθμό, και της Αθήνας, σε μικρότερο, που χρησίμευσαν ως κατασκοπευτικά κέντρα των Συμμάχων την περίοδο εκείνη.

Ο παράγοντας της στρατιωτικής ισχύος και η διπλωματία

Σε μια εποχή πολέμου είναι δύσκολο να μιλήσουμε για τη διπλωματία stricto sensu. Εδώ όμως θα επιχειρήσουμε να συσχετίσουμε τις εξελίξεις στη στρατιωτική στρατηγική με διπλωματικές εξελίξεις στα Βαλκάνια κατά τη διάρκεια του Μεγάλου Πολέμου, διότι μέσα από τη μελέτη των στρατιωτικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια (εδώ δεν παραλείπεται η σημασία του θεάτρου πολεμικών επιχειρήσεων στη Μέση Ανατολή) κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο αλλά και των μεταπολεμικών διπλωματικών διεργασιών μπορεί κανείς να εντοπίσει τις συνθήκες

που οδήγησαν στη δημιουργία των σύγχρονων βαλκανικών (αλλά και των αραβικών) κρατών ως αποτέλεσμα της διάλυσης των μεγάλων αυτοκρατοριών, καθώς και τα διπλωματικά παρασκήνια και γεωστρατηγικά συμφέροντα που καθόρισαν τις μεταπολεμικές ιμπεριαλιστικές σφαίρες επιρροής στα Βαλκάνια και στη Μέση Ανατολή. Εδώ θα έπρεπε να παρατηρήσουμε ότι τα μεγέθη και ο πολυεθνικός χαρακτήρας των στρατευμάτων που συγκρούστηκαν σε αυτό τον οημαντικό «τόπο εφοδιασμού και διαμετακόμισης» μας καθοδηγούν να χαρακτηρίσουμε αυτή τη στρατιωτική σύγκρουση ως «Μικροπαγκόσμιο». Πόλεμο στα Βαλκάνια.

Στρατιωτικές επιχειρήσεις στα Βαλκάνια υπό το πρίσμα της διπλωματίας των Μεγάλων Δυνάμεων στην Εγγύς Ανατολή

Ενώ ο πόλεμος μαινόταν στα Βαλκάνια, με το Βασίλειο της Σερβίας να δέχεται οφοδρότατη εισβολή από γερμανοαυστριακές δυνάμεις, το Βασίλειο της Ελλάδας παρέμεινε σε ουδετερότητα, γεγονός που ευνοούσε τις Κεντρικές Δυνάμεις και αποδυνάμωνε τη Συμμαχία της Αντάντ, στην οποία ανήκε η Σερβία.

Μετά την καταστροφική ήττα των Αγγλο-Γάλλων στα Δαρδανέλλια (Φεβρουάριος 1915) και ενώ οι επιχειρήσεις των Συμμάχων στην Καλλίπολη βρίσκονταν σε εξέλιξη, η βρετανική πρεσβεία είχε μετατραπεί σε κέντρο συλλογής στρατιωτικών πληροφοριών και βρισκόταν σε διαρκή επαφή με το βρετανικό Στρατηγείο Καΐρου. Η κύρια πηγή συλλογής πληροφοριών και κατασκοπείας-αντικατασκοπείας που ιδρύθηκε στην Αθήνα τον Φεβρουάριο του 1915 ως παράρτημα του Γραφείου Μυστικών Υπηρεσιών για την Εγγύς Ανατολή ήταν το Γραφείο Στρατιωτικών Πληροφοριών με την κωδική ονομασία που υπαγόταν στο Βρετανικό

Ναυαρχείο. Το Βρετανικό Υπουργείο Στρατιωτικών θεώρησε ότι λόγω της διευρυμένης έκτασης των πολεμικών επιχειρήσεων στην Εγγύς και τη Μέση Ανατολή και στην Ανατολική Μεσόγειο ήταν επιτακτική η ανάγκη ενός ειδικού φορέα για την επεξεργασία πληροφοριών που αφορούσαν τον οθωμανικό στρατό, καθώς και για τον συντονισμό των υπηρεσιών σε Αθήνα και Κάιρο.

Η υποχώρηση του σερβικού στρατού προς τα δυτικά ανέτρεψε πλήρως τα σχέδια των Συμμάχων, οι οποίοι επιδίωκαν τη σύμπτυξή του στη Μακεδονία! Η διαγραφόμενη αποκατάσταση της επικοινωνίας των Κεντρικών Δυνάμεων με την Κωνσταντινούπολη αναστάτωσε τους παράγοντες της Αντάντ, οι οποίοι συνειδητοποίησαν επιτέλους τα τραγικά αποτελέσματα της βαλκανικής τους διπλωματίας. Το χειρότερο, σύμφωνα με τους Αγγλο-Γάλλους, ήταν ότι υπό την πίεση της προέλασης των εχθρικών στρατευμάτων η Ελλάδα θα μπορούσε να εγκαταλείψει την ουδετερότητα και να κινηθεί και η ίδια εναντίον των συμμαχικών δυνάμεων! Η αναφερόμενη υποχώρηση ταυτόχρονα κατέστησε την Ελλάδα νευραλγικής σημασίας για τους Συμμάχους της Αντάντ. Η βρετανική κυβέρνηση του Χέρμπερτ Ασκουιθ προσέφερε μάλιστα τον Οκτώβριο του 1915 στην Ελλάδα την αγγλοκρατούμενη Κύπρο, καθώς και μεταπολεμικές εδαφικές παραχωρήσεις στη Θράκη και τη Μικρά Ασία, όπου ζούσαν ελληνικοί πληθυσμοί, ως δέλεαρ για την είσοδο της στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ με επίθεσή της κατά της Βουλγαρίας. Ο βασιλέας της Ελλάδος Κωνσταντίνος Α' απέρριψε την προσφορά, και ο ανταντόφιλος πρωθυπουργός της Ελλάδας Ελευθέριος Βενιζέλος αναγκάστηκε να παραπτηθεί εγκαθιδρύοντας στη συνέχεια επαναστατική κυβέρνηση στη Θεσσαλονίκη, η οποία αναγνώριστηκε από τους Συμμάχους.

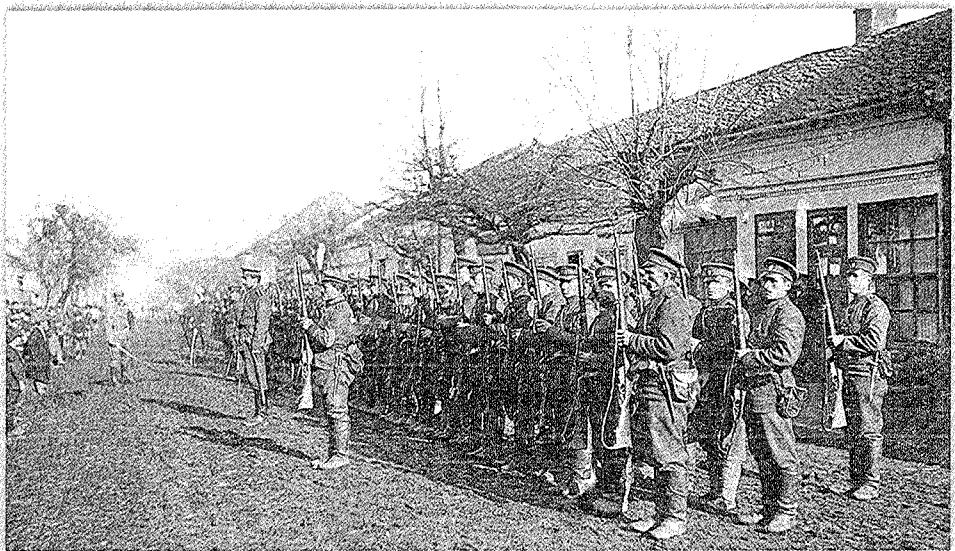
Ο Βρετανός πρωθυπουργός Χέρμπερτ Άσκουιθ (1852-1928). Η κυβέρνησή του πρόσφερε τον Οκτώβριο του 1915 στην Ελλάδα την αγγλοκρατούμενη Κύπρο, καθώς και μεταπολεμικές εδαφικές παραχωρήσεις στη Θράκη και τη Μικρά Ασία, όπου ζούσαν ελληνική πληθυσμοί, ως δέλεαρ για την είσοδό της στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ με επίθεσή της κατά της Βουλγαρίας. ΔΕΞΙΑ: Η υποχώρηση του σερβικού στρατού στα τέλη Οκτωβρίου του 1915 από τη βόρεια στη νότια Σερβία.

Η κατάκτηση της Σερβίας ήταν υψηλής σημασίας για τη Γερμανία, γιατί αντιπροσωπευει τη γέφυρα, μέσω της Αυστρο-ουγγαρίας, με τη Βουλγαρία και με τη Συμμαχική Τουρκία. Όλα αυτά έπρεπε να έχουν γίνει προκειμένου να δημιουργηθεί ένας ηπειρωτικός διάδρομος Γερμανίας - Τουρκίας - Μέσης Ανατολής. Με αυτό τον τρόπο η Γερμανία θα είχε άμεση πρόσβαση σε φυσικούς πόρους της Μέσης Ανατολής, καθώς και τη δυνατότητα ευκολότερης μεταφοράς των στρατιωτικών δυνάμεων και του εξοπλισμού. Από την άλλη πλευρά, αυτή η «περιοχή υψηλής προτεραιότητας» ήταν το τελευταίο προγεφύρωμα των Συμμάχων στη Μέση Ανατολή.

Παρά την ελληνική ουδετερότητα, αγγλο-γαλλικά στρατεύματα αποβιβάστηκαν στη Θεσσαλονίκη και υπό τον Γάλλο υποστράτηγο Μωρίς Σαράιγ αναδιπλώθηκαν στη Μακεδονία δημιουργώντας το Μακεδονικό Μέτωπο (1915-1918). Επίσης, στη Λήμνο (στον όρμο του Μούδρου) έδρευε από τις αρχές του 1915 η

Εκστρατευτική Δύναμη Μεσογείου, από όπου κατευθύνονταν οι πολεμικές επιχειρήσεις της Αντάντ στα Δαρδανέλλια και την Καλλίπολη. Στο Μακεδονικό Μέτωπο αναδιπλώθηκαν: η Γαλλική Στρατιά Ανατολής, η Βρετανική Στρατιά Θεσσαλονίκης, ρωσικά και ιταλικά αποσπάσματα, όπως και ο αναδιοργανωμένος σερβικός στρατός, που έχοντας διαφύγει από τη Σερβία μέσω Αλβανίας διαμετακομιζόμενος από τους Συμμάχους με πλοιά στην Κέρκυρα, μεταφέρθηκε από εκεί στη Θεσσαλονίκη.

Όσον αφορά τη σημασία του Θεάτρου Επιχειρήσεων της Θεσσαλονίκης, η γεωστία, ο Τύπος και η κοινή γνώμη της Δυτικής Συμμαχίας το αντιμετώπιζαν κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου ως ένα μακρινό και ασήμαντο μέτωπο μάχης, που συνεπαγόταν σπαταλή ανθρώπινου δυναμικού και πόρων, τα οποία στερούσε από το κύριο πεδίο των δυνάμεων. Αναμφίβολα, η πολιτική διαίρεση στην Ελλάδα συνέτεινε και αυτή στην έλλειψη σαφούς στρατηγικής. Το

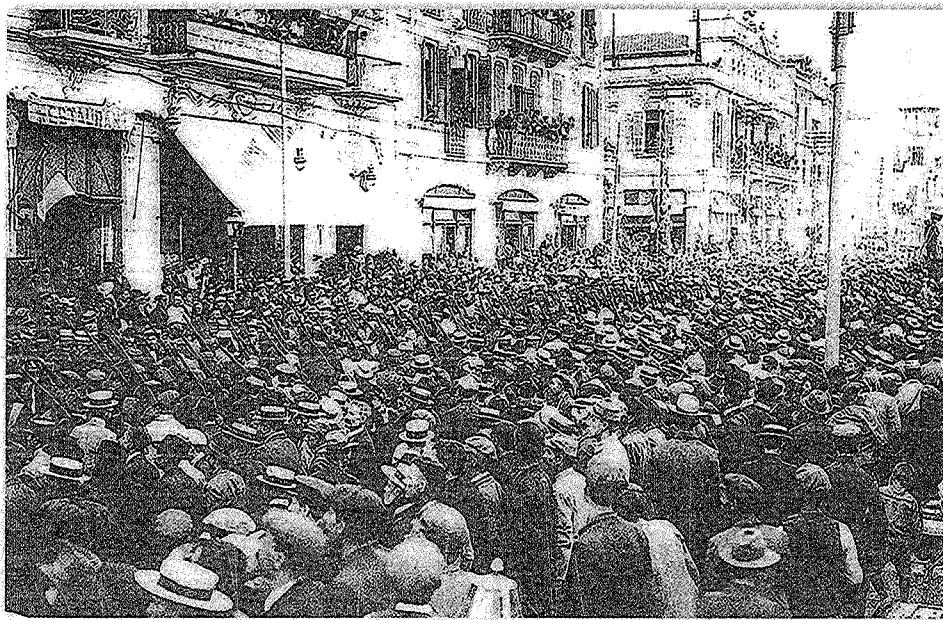

Βουλγαρικά στρατεύματα στη Μακεδονία το 1916. ΑΠΕΝΑΝΤΙ: Έναρξη του Εθνικού Διχασμού. Ο στρατός της Εθνικής Αμύνης παρελαύνει στη Θεσσαλονίκη το 1916.

εθνικό σχίσμα του ελληνικού λαού μεταξύ βασιλικών και βενιζελικών που ξεκίνησε εκείνη τη στιγμή έφερε πολλές δοκιμασίες στη χώρα. Οι διαφορές τους έβλαιψαν τη χώρα και οι συνέπειες για το έθνος ήταν πραγματικά τραγικές. Όσο κωμικό μπορεί να φαίνεται σήμερα, οι αντιβενιζελικές κυβερνήσεις που ακολούθησαν συνέχισαν να μιλούν για μια ουδέτερη Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτής της «ουδετερότητας» θα δέχονταν τις παρεμβάσεις και την κατοχή ελληνικών εδαφών από τους Βρετανούς και τους Γάλλους. Την ίδια στιγμή θα δέχονταν τον ακρωτηριασμό ενός τμήματος της χώρας, με αποκορύφωμα την κατοχή της Ανατολικής Μακεδονίας από τον βουλγαρικό στρατό το 1916. Φυσικά, ο βασιλικός θεσμός τοχυρίστηκε ότι η χώρα ήταν ουδέτερη. Ωστόσο, στην πραγματικότητα δεν ήταν ουδέτερη, αλλά έχασε την ανεξαρτησία της και κινδύνευε να χάσει την ίδια της την ύπαρξη. Αυτές οι δραματικές εξελίξεις έπεισαν τον Βενιζέλο ότι η συνέχιση της πολιτικής των Ανακτόρων θα οδηγούσε τη χώρα σε καταστροφή. Η εξέγερση της Εθνικής Άμυ-

νας στη Θεσσαλονίκη τον Αύγουστο του 1916 τον ανάγκασε να ενεργήσει.

Οι γαλλικές δυνάμεις της Αντάντ στη Μακεδονία και οι ελληνικές κατέλαβαν στρατηγικά και έφεραν υπό τον έλεγχό τους πολλούς ελληνικούς λιμένες, σιδηρόδρομους, τηλεπικοινωνίες και υλικό του ελληνικού στρατού. Η Γαλλία και η Βρετανία βοήθησαν επίσης τον Βενιζέλο να συγκροτήσει μια επαναστατική κυβέρνηση στη Θεσσαλονίκη, το φθινόπωρο του 1916, προστατεύοντας έτσι το συμμαχικό στρατόπεδο από το ενδεχόμενο να δεχθεί μια επίθεση από τα νότια από τις ελληνικές βασιλικές δυνάμεις. Η μερική αποστράτευση του ελληνικού στρατού τον Ιούνιο του 1916, η απροθυμία της Ελλάδας να αντισταθεί στην κατοχή της Ανατολικής Μακεδονίας από τον γερμανικό και τον βουλγαρικό στρατό δύο μήνες αργότερα και οι δραστηριότητες βασιλικών εναντίον της Αντάντ στη Μακεδονία αποτελούσαν διαφανείς ενδείξεις της ελληνικής εχθρότητας προς αυτήν. Επίσης, οι διαλείπουσες διαπραγματεύσεις μεταξύ του Γενικού Επιπελείου και της Γερμανικής Ανώτατης Διοίκησης

σχετικά με τη δυνατότητα κοινής επίθεσης εναντίον του στρατού των συμμάχων στη Μακεδονία αποτελούσαν ένα άλλο σημαντικό θέμα στον μακρύ κατάλογο των δραστηριοτήτων που ανέπιπτοσσαν οι φιλοβασιλικοί εναντίον της Αντάντ.

Η ναυτική πολιτική της βασιλικής Ελλάδας ενέτεινε περαιτέρω τις ανησυχίες της Εγκάρδιας Συνεννόησης, δεδομένου ότι κατέστησε αναγκαία τη διατήρηση ισχυρών βρετανικών ναυτικών δυνάμεων στα ελληνικά ύδατα, γεγονός που είχε αρνητικές επιπτώσεις για τον βρετανικό μεγάλο στόλο. Επιπλέον, ο ελληνικός στόλος θεωρήθηκε «απειλή για τις δυνάμεις της Αντάντ στο Αιγαίο» και επομένως η κατάσχεση του ελληνικού ελαφρού στόλου τον Οκτώβριο του 1916 έθεσε τέλος στους φόβους ότι θα μπορούσε να εισέλθει στα Δαρδανέλλια κατόπιν προηγούμενης συμφωνίας με τον τουρκικό στόλο.

Στις 15 Μαρτίου 1917 ο Τσάρος Νικόλαος Β' της Ρωσίας αναγκάστηκε να παραιτηθεί από τον ρωσικό θρόνο και τέθηκε σε κατ' οίκον περιορισμό με την οικογένειά του από μια προσωρινή κυβέρνη-

ση που συγκροτήθηκε από τη Ρωσική Δούμα. Οι κυβερνήσεις της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας θορυβήθηκαν με την ανατροπή του αυτοκράτορα, καθώς και με τις συγκρούσεις μεταξύ των πολιτικών μεριδών, καθώς ετίθετο σε κίνδυνο η στρατιωτική ισορροπία. Η Ρωσία, ως ο σημαντικότερος σύμμαχος της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας, είχε καθηλώσει τις δυνάμεις της Γερμανίας και της Αυστρίας στο Ανατολικό Μέτωπο καθώς και εκείνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στον Καύκασο. Με την πιθανή παράδοση της Ρωσίας, όλες οι γερμανο-αυστριακές δυνάμεις θα αποδεσμεύονταν από την Ανατολή για να κατευθυνθούν στο δυτικό μέτωπο, στη Γαλλία, καθώς και στις Άλπεις, ενάντια στον σύμμαχό τους, την Ιταλία. Οι τουρκικές δυνάμεις θα μετακινούνταν επίσης από τον Καύκασο στην Παλαιστίνη και τη Μεσοποταμία. Αυτή η εξέλιξη θα ήταν καταστροφική για τις δυνάμεις της Αντάντ σε όλα τα μέτωπα. Προφανώς το ελληνικό imbroglion δεν μπορούσε να διαρκέσει για πάντα. Η πτώση του Τσάρου Νικολάου Β', του οποίου η επιρροή συχνά παρεμπόδιζε

τους Γάλλους να παρεμβαίνουν ενεργά στην Ελλάδα, και η πτώση του Μπριάν, του οποίου η μετριοπάθεια στις ελληνικές υποθέσεις είχε συχνά συγκρατήσει τους Γάλλους εξτρεμιστές, προκάλεσε την επίλυση του ελληνικού ζητήματος υπέρ του Βενιζέλου.

Επιπλέον, η ιταλική συνεργασία στο ελληνικό ζήτημα, αφού η Ιταλία έλαβε στο Σαν Ζαν ντε Μωριέν νέες υποσχέσεις για τη μεταπολεμική εδαφική επέκταση στη Μικρά Ασία, και η απόφαση της Βρετανίας τον Απρίλιο του 1917 για απαγκιστρωση από το Μακεδονικό Μέτωπο, επιτάχυναν την επίλυση του ελληνικού ζητήματος. Η είσοδος των Ήνωμένων Πολιτειών της Αμερικής στον πόλεμο από την πλευρά της Αντάντ τον Απρίλιο του 1917 ήταν εξίσου χρήσιμη, δεδομένου ότι απομάκρυνε τον φόβο να βλάψει τις ευαισθήσεις της αμερικανικής κοινής γνώμης σχετικά με τα δικαιώματα των ουδέτερων. Στο πλαίσιο της αστάθειας στη Ρωσία, οι Βρετανοί και οι Γάλλοι αποφάσισαν στο Λονδίνο στα τέλη Μαΐου 1917 να λάβουν δραστικά μέτρα στην Ελλάδα.

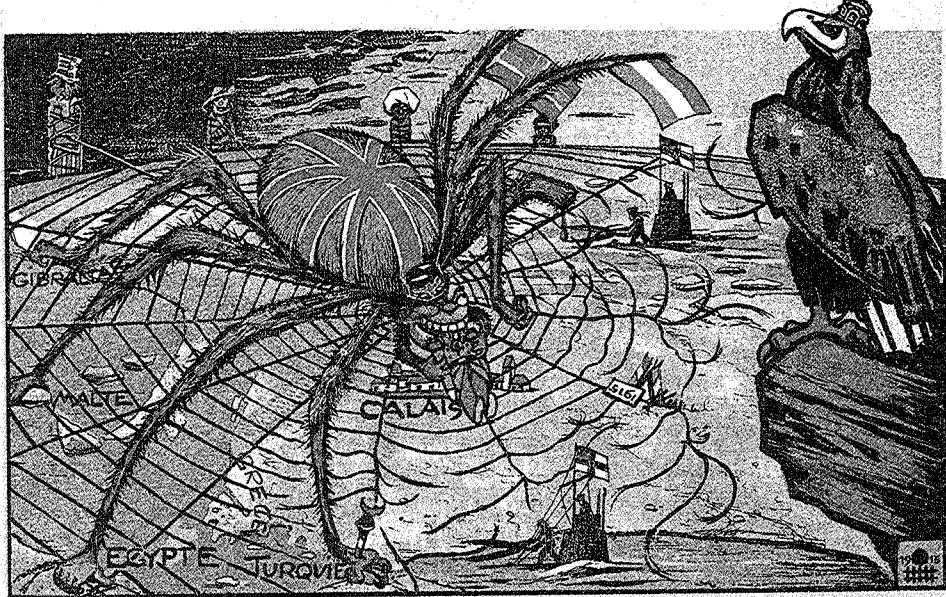
Μετά την αναστολή της συμμαχικής εαρινής επιθεσης (10/23 Μαΐου 1917) και καθ' όλη τη διάρκεια του καλοκαιριού του 1917, η κατάσταση γενικά της Συμμαχικής Στρατιάς Ανατολής από πλευράς δυνάμεως και ηθικού δεν ήταν ευχάριστη. Οι γαλλικές δυνάμεις παρουσιάζαν μεγάλες ελλείψεις σε αξιωματικούς και οπλίτες, και η κόπωση, σωματική και ψυχική, ήταν μεγάλη. Ο σερβικός στρατός ζητούσε περιορισμό του μετώπου για να εξασφαλίσει την ανάπτυξη των μονάδων. Η Βρετανία απέσυρε την 60ή Μεραρχία και τη Μεραρχία Ιππικού, τις οποίες μετέφερε στην Αίγυπτο. Η Ανώτατη Ιταλική Στρατιωτική Ηγεσία ήθελε να μεταφέρει την 35η Μεραρχία από την καμπή του Εριγώνα στο άκρο αριστερό της διατάξεως σε επαφή με τις λοιπές ιταλικές δυνάμεις στην Αλβανία. Τα ρωσικά

στρατεύματα παρουσιάζαν αποδυναμωμένο φρόνημα, εξαιτίας της επαναστατικής προπαγάνδας, ενώ ο ελληνικός στρατός δεν προβλεπόταν να ενισχυθεί πριν από το 1918.

Σύμφωνα με τις αποφάσεις της αγγλο-γαλλικής διάσκεψης, ο Σαρλ Ζοννάρ (Charles Jonnart) απεσάλη στην Ελλάδα ως Υπατος Αρμοστής για να εκπροσωπήσει τη Βρετανία και τη Γαλλία και να απαιτήσει την παραίτηση και απόσυρση του βασιλιά Κωνσταντίνου. Τελικά, η ενίσχυση του κράτους της Θεσσαλονίκης, οι πιέσεις του Βενιζέλου και η στάση της κοινής γνώμης στη Βρετανία και τη Γαλλία, οι συμμαχικές εγγυήσεις στην Ιταλία στο Σαν Ζαν ντε Μωριέν, σε συνδυασμό με την ανάγκη ισχυροποίησης του ελληνικού στρατού, οδήγησαν στην ανατροπή του βασιλιά, στην ενοποίηση του κράτους και στην άνοδο του Βενιζέλου. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος παραιτήθηκε στις 11 Ιουνίου 1917, υπό την απελήγη των όπλων του συμμαχικού στόλου.

Οι αμερικανικές δυνάμεις άρχισαν να αποβιβάζονται στη Γαλλία και η αποτελεσματικότητα του υποβρυχίου πολέμου συνεχώς μειωνόταν. Τον Οκτώβριο, στο αυστριακό-ιταλικό μέτωπο, οι Ιταλοί κατατροπώθηκαν από τους Αυστριακούς στο Καπορέττο στη Σλοβενία, όπου 180.000 άντρες αιχμαλωτίστηκαν και 1.500 πυροβόλα όπλα χάθηκαν. Ο ιταλικός στρατός αναγκάστηκε να αποσυρθεί στον ποταμό Πιάβε στη βορειοανατολική Ιταλία.

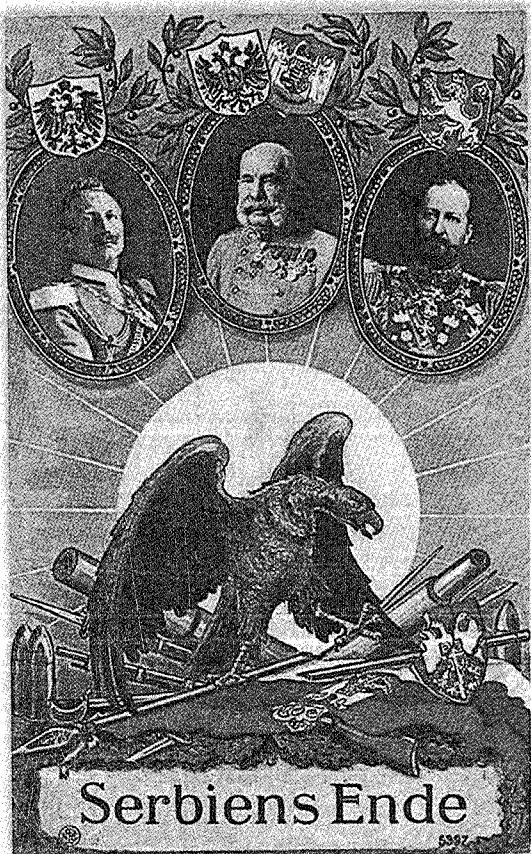
Η κατάρρευση του ρωσικού μετώπου αποδέσμευε 75 γερμανικές και αυστρο-ουγγρικές μεραρχίες. Οι 15 από αυτές μπορούσαν να μεταφερθούν στο Μακεδονικό Μέτωπο για να εξασφαλίσουν τη συντριπτική υπεροχή έναντι της Συμμαχικής Στρατιάς Ανατολής. Οι Σύμμαχοι αντίθετα αδυνατούσαν να ενισχύσουν το Μέτωπο στη Μακεδονία: η Γαλλία λόγω της εξαντλησης που είχε υποστεί και η Μεγάλη Βρετανία λόγω της εμπλοκής της

Σατιρική αφίσα της Αντάντ. ΚΑΤΩ: Προπαγανδιστική αφίσα που παρουσιάζει τη νίκη των Κεντρικών Δυνάμεων στη Σερβία το 1915.

στην Παλαιστίνη. Στη Μακεδονία, εν τω μεταξύ, είχαν εντοπιστεί οι βουλγαρικές μονάδες που μεταφέρθηκαν εκεί από την περιοχή της Δοθρουτσάς, ενώ κυκλοφόρησαν φήμες σχετικά με την έναρξη γενικής επίθεσης.

Ο εφοδιασμός της Συμμαχικής Στρατιάς της Ανατολής ήταν εξαιρετικά δύσκολος και ως εκ τούτου η Στρατιά ήταν υποχρεωμένη να τηρήσει αμυντική στάση. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, οι οδηγίες που είχαν δοθεί στον Στρατηγό Σαράιγ από τον Γάλλο υπουργό Στρατιωτικών τον Νοέμβριο του 1917 τόνιζαν την ανάγκη να διαφυλαχθεί η ακεραιότητα του μετώπου. Ωστόσο, ο νέος πρόεδρος της γαλλικής κυβέρνησης Κλεμανσώ, αποφασισμένος να προχωρήσει σε ριζική αναδιοργάνωση των γαλλικών δυνάμεων στη Μακεδονία και επιθυμώντας να ικανοποιήσει τα επίμονα αιτήματα των συμμαχικών κυβερνήσεων, αντικατέστησε τον στρατηγό Σαράιγ με τον στρατηγό Γκιγιωμά (Guillaumat). Σις 3/16 Δεκεμβρίου 1917 ο στρατηγός Γκιγιωμά έλαβε

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος επιθεωρεί τον στρατό της Εθνικής Αμύνης. ΚΑΤΩ. Ο Γάλλος στρατηγός Μωρίς Σαράγ (1856-1929). ΔΕΞΙΑ: Ο Γάλλος στρατηγός Λουί Φρανσέ Ντ' Εσπερέ (1856-1942).

νέες εντολές από τον υφυπουργό Στρατιωτικών. Σύμφωνα με αυτές, το βάρος της άμυνας της Συμμαχικής Στρατιάς Ανατολής θα έπρεπε να δοθεί κατά κύριο λόγο στο να αποτραπεί η κατάληψη της Ελλάδας. Ενδιέφερε να μην επιτραπεί στον εχθρό να αποκτήσει ναυτικές βάσεις στον ελληνικό χώρο, γιατί ήτοι θα απέκοπτε τις συγκοινωνίες των Συμμάχων προς τη Μέση και την Άπω Ανατολή. Η κατοχή του Αυλώνα και της Κέρκυρας ήταν επίσης μεγάλης σημασίας για τους Συμμάχους, καθόσον εξασφάλιζε στους στόλους τους βάσεις για τη

συντήρηση των πολεμικών μονάδων και προστάτευε τις θαλάσσιες συγκοινωνίες Ελλάδας-Ιταλίας. Τις ενέργειες αυτές ενέκρινε στις 10/26 Δεκεμβρίου 1917 το Ανώτατο Διασυμμαχικό Πολεμικό Συμβούλιο, που συγκροτήθηκε προς τα τέλη Οκτωβρίου του ίδιου έτους και το αποτελούσαν οι πρωθυπουργοί της Γαλλίας, της Μεγάλης Βρετανίας και της Ιταλίας, από ένα μέλος των Υπουργικών Συμβουλίων των χωρών αυτών και οι αρχηγοί των Γενικών Επιτελίων τους. Σκοπός τους ήταν ο συντονισμός της δράσης στο Μακεδονικό Μέτωπο.

Η νίκη του Σκρα αλλάζει τους σχεδιασμούς των Συμμάχων

Όταν επιχειρήσει κανείς να αναλύσει το θέμα του ελληνικού διπλωματικού σχεδιασμού κατά την περίοδο του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και να προσπαθήσει να εξηγήσει τα κίνητρα της επισήμης εισόδου της Ελλάδας στον πόλεμο, πρέπει να έχει υπόψη ότι η ελληνική κυβέρνηση, εντάσσοντας τη χώρα στην πολεμική προσπάθεια των δυνάμεων της Αντάντ, στην πραγματικότητα εκπλήρωνε τη δέσμευσή της το 1915 ότι θα τηρούσε τις υποχρεώσεις που απέρρεαν από την ελληνοσερβική αμυντική συμφωνία του 1913! Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι η εμπλοκή της Ελλάδας στον πόλεμο το καλοκαίρι του 1917 επιβαλλόταν και για αμυντικούς λόγους, αφού τμήμα της ελληνικής Μακεδονίας βρισκόταν ήδη στα χέρια του εχθρού. Σε τελική όμως ανάλυση, τη μαξιμαλιστική πολιτική του Βενιζέλου την κατέστησε αναπόδραστη ο Εθνικός Διχασμός. Φαινόταν ότι ο Βενιζέλος είχε να αντιμετωπίσει ανυπέρβλητα προβλήματα. Εάν λάβει κανείς υπόψη τις πολιτικές εξελίξεις από τις αρχές του Μεγάλου Πολέμου, που εξάντλησαν σχεδόν τις στρατιωτικές δυνατότητες της χώρας (ήδη περιορισμένες εξαιτίας των οικονομικών, βιομηχανικών και δημοσιονομικών δυσκολιών), πρέπει να αποδοθεί πολύ μεγάλη σημασία στη μάχη του Σκρα, οι συνέπειες της οποίας υπήρξαν καθοριστικές, καθώς από την έκβαση της επιχείρησης κρίθηκε η αξία του ελληνικού στρατού, η τύχη του Μακεδονικού Μετώπου, αλλά ίσως και η μοίρα της Μακεδονίας!

Η νικηφόρα μάχη του Σκρα ντι Λέγκεν είχε μεγάλη απήχηση στην πολιτικά διαιρεμένη Ελλάδα. Βοήθησε στο να σιγήσουν, έστω προσωρινά, τα οξυμένα πολιτικά πάθη, να αναβιώσουν οι μνήμες των νικηφόρων Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913 και να αποκατασταθεί η

ενότητα των Ελλήνων. Εξύψωσε ακόμη το φρόνημα των Ελλήνων στρατιωτών που πρόσφατα είχαν επιστρατευθεί και αναπέρασε το ηθικό τους, γιατί εντάχθηκαν σε νικηφόρο στρατό. Τέλος, συνέβαλε στην ανύψωση του ηθικού του συνόλου της Συμμαχικής Στρατιάς Ανατολής, κάτι που συνέτεινε τα μέγιστα στην επιτυχή έκβαση της τελικής μάχης για τη διάσπαση του Μετώπου λίγους μήνες αργότερα. Σε οικονομικό επίπεδο, έδωσε τα αναγκαία επιχειρήματα στον ανακληθέντα στο Παρίσι από την 9η Ιουνίου του 1918 στρατηγό Γκιγιωμά να υποστηρίξει με σθένος την εισήγησή του προς τον Γάλλο πρωθυπουργό Κλεμανσώ για να χορηγηθούν στην Ελλάδα δύο δάνεια 50 και 75 εκατομμυρίων χρυσών φράγκων, για την άμεση ανασυγκρότηση του ελληνικού στρατού. Σε στρατιωτικό/τακτικό επίπεδο, εκτιμήθηκε παγκοσμίως η γενναιότητα, η ανδρεία και η αξία του ελληνικού στρατού. Ο στρατηγός Γκιγιωμά άρχισε μετά τη Μάχη του Σκρα να καταρτίζει τα επιθετικά του σχέδια, τα οποία στηρίζονταν σε σημαντικό βαθμό στον ελληνικό στρατό. Ακολούθησε η διάσπαση του Μακεδονικού Μετώπου τον Σεπτέμβριο 1918, που έδωσε το τελειωτικό χτύπημα στις δυνάμεις των Κεντρικών Αυτοκρατοριών στο Μακεδονικό Μέτωπο. Σε στρατηγικό επίπεδο, η νικηφόρα μάχη του Σκρα ντι Λέγκεν, με την οποία, σημειώτεον, επήλθε η πρώτη καταγραφείσα διάρρηξη σε ένα από τα τρία ως τότε μεγάλα Μέτωπα, σε αρκετά μεγάλο εύρος ρήγματος και σε δύσιστο ορεινό έδαφος, έπεισε και τους τελευταίους από τους συμμάχους για την αναγκαιότητα της υπάρξεως και της ενισχύσεως του Μακεδονικού Μετώπου. Σε διπλωματικό, τέλος, επίπεδο, αμέσως σχεδόν μετά τη διάσπαση του Μακεδονικού Μετώπου ή μέσα σε λίγους μήνες, ο ένας μετά τον άλλο οι σύμμαχοι των Κεντρικών Αυτοκρατοριών συνθηκολόγησαν!

Ο διεθνής αντίκτυπος της Μάχης του Σκρα

Παρά το γεγονός ότι ο διεθνής αντίκτυπος της Μάχης του Σκρα ήταν τεράστιος, η απουσία πραγματικού ενδιαφέροντος των Συμμάχων ματαίωνε στην ουσία τους περαιτέρω στόχους του Βενιζέλου. Επιπλέον, με έναν απρόβλεπτο τρόπο, η ήττα του βουλγαρικού στρατού άρχισε να απειλεί την Ελλάδα. Μετά την πτώση του Ραντοσλάβοφ, ένας από τους λόγους της οποίας ήταν και η ήττα αυτή, η νέα βουλγαρική κυβέρνηση, με πρωθυπουργό τον Αλεξάνταρ Μαλίνοφ, άρχισε κρυφές διαπραγματεύσεις με τους Συμμάχους. Η ιδέα της σύναψης χωριστής ειρήνης με τη Βουλγαρία έβρισκε σοβαρά ερείσματα ιδίως στους κόλπους των κυβερνήσεων των ΗΠΑ και της Αγγλίας, καθώς έτσι οι Κεντρικές Αυτοκρατορίες θα έχαναν ένα από τα βασικά τους περιφερειακά στηρίγματα. Καθώς οι Βούλγαροι εξακολουθούσαν να κατέχουν την Ανατολική Μακεδονία και σερβικά εδάφη, ο κίνδυνος να αποσκιρτήσουν από τον αυστρογερμανικό συνασπισμό, με αντάλλαγμα τα κατεχόμενα εδάφη, συνιστούσε μια απειλητική προοπτική για την Ελλάδα. Ο εφιάλτης αυτός βασάνιζε τον Βενιζέλο από την εποχή που το ελληνικό Γενικό Επιτελείο είχε παραδώσει στη Βουλγαρία την Ανατολική Μακεδονία. Γνώριζε καλά ότι η καθυστερημένη είσοδος της Ελλάδας στον πόλεμο και τα προηγηθέντα δραματικά εσωτερικά γεγονότα περιόριζαν τις διεθνείς δυνατότητες της χώρας, ενώ οι διασυμμαχικοί ανταγωνισμοί και αντιθέσεις επιδεινώναν την κατάσταση. Οι επιλογές του ισορροπούσαν σε τεντωμένο σκοινί, καθώς δεν υπήρχε κοινή στρατηγική των Συμμάχων για το μέτωπο. Στο εσωτερικό της αγγλικής κυβέρνησης υπήρχε ισχυρό ρεύμα υπέρ της απόσυρσης των δυνάμεων από τη Θεσσαλονίκη και της μεταφοράς τους στην Παλαιστίνη. Η απουσία πραγματι-

κού ενδιαφέροντος εκ μέρους του συμμαχικού παράγοντα ακύρωνε τον στόχο του Βενιζέλου, που ήταν να αποτελέσει το Μακεδονικό Μέτωπο μια από τις επιθετικές αιχμές της Αντάντ.

Η πάλη του Βενιζέλου ήταν σκληρή και η στρατηγική του αναπτύχθηκε σε πολλά επίπεδα. Και η Σερβία αντιμετώπιζε την ίδια απειλή, καθώς σε περίπτωση χωριστής ειρήνης της Αντάντ με τη Βουλγαρία κινδύνευαν και σερβικά εδάφη. Με την επάνοδο του Βενιζέλου στην εξουσία άρχισαν οι επαφές ανάμεσα στην ελληνική και τη σερβική κυβέρνηση προκειμένου να διαμορφωθεί κοινή στάση σε μια σειρά από διπλωματικά ζητήματα που αφορούσαν τα συμφέροντα και των δύο κρατών. Βασικό κίνητρο των δύο πλευρών ήταν ακριβώς η αντιμετώπιση των αναφερόμενων σεναρίων περί χωριστής ειρήνης της Βουλγαρίας. Ο Βενιζέλος συναντήθηκε ήδη το φθινόπωρο του 1917 στην Κέρκυρα με τον Σέρβο πρωθυπουργό Πάσιτς και τον έπεισε να συμπήξουν κοινό μέτωπο, αναβιώνοντας την ελληνοσερβική συμμαχία. Στο μέτωπο αυτό προσχώρησε και η Ρουμανία, γεγονός που δυσκόλευε τις φιλοβουλγαρικές επιδιώξεις παραγόντων της βρετανικής κυβέρνησης. Ωστόσο ο Μπάλφουρ, αν και αντιμετώπιζε θετικά μια χωριστή ειρήνη, δεν ήθελε να έρθει σε ρήξη με τον Βενιζέλο και σημείωνε ότι επιβάλλεται να είμαστε απόλυτα ειλικρινείς απέναντι σε έναν πολιτικό όπως ο Βενιζέλος! Η πλάστιγγα έγειρε προς το μέρος της Ελλάδας και των άλλων βαλκανικών χωρών από τη στιγμή που και η Γαλλία ξεκαθάρισε τη θέση της: καμία διαπραγμάτευση με τη Βουλγαρία. Η λύση έπρεπε να δοθεί στα πεδία των μαχών. Η άφιξη του Γάλλου στρατηγού Ντ' Εσπερέ στη Θεσσαλονίκη τον Ιούνιο του 1918 σηματοδότησε την εγκατάλειψη των διαφόρων σεναρίων για συνεννόηση ανάμεσα στην Αντάντ και Βουλγαρία. Τελικά

Ο πρίγκιπας Αλέξανδρος Καραγεώργεβιτς της Σερβίας με τον στρατηγό Σαράιγ στο Μοναστήρι (21.11.1916). ΔΕΞΙΑ: Ο Νικόλαος Πάσσις (1845-1926), πολιτικός και διπλωμάτης, ηγέτης του Λαϊκού Ριζοσπαστικού Κόμματος, υπήρξε η σημαντικότερη πολιτική μορφή της Σερβίας επί σχεδόν 40 χρόνια.

η αγγλογαλλική συνδιάσκεψη στις Βερσαλλίες με συμμετοχή της στρατιωτικής και διπλωματικής ηγεσίας των δύο κρατών αποφάσισε να απορρίψει την ιδέα της χωριστής ειρήνης με τη Βουλγαρία, εκτιμώντας ότι στην παρούσα φάση θα έβλαπτε την πολεμική τους προσπάθεια στα Βαλκάνια.

Ο νέος αρχιστράτηγος ήταν θιασώτης μιας γενικής επίθεσης κατά των Γερμανοβουλγάρων, όμως η ανώτατη συμμαχική διοίκηση στο Παρίσι παρέμενε διστακτική. Ο Βενιζέλος και ο Ντ' Εσπερέ διέθεταν έναν σημαντικό σύμμαχο στο Παρίσι: τον Γκιγιωμά, ο οποίος θεωρούσε εφικτή μια νίκη στα Βαλκάνια. Στην πλάστιγγα βάραινε τώρα και ο ελληνικός στρατιωτικός παράγοντας. Η Ελλάδα διέθετε, πλέον, στρατό 300.000 αγδρών, ο οποίος είχε δείξει την αξία του στο Σκρα. Πρώτοι πειστήκαν οι Γάλλοι, ενώ ο Λόουντ Τζωρτζ έκαμψε τις αντιστάσεις του βρετανικού αυτοκρατορικού επιτελείου. Έμεναν οι Ιταλοί, οι αντιρρήσεις των οποίων δεν σχε-

τίζονταν με τη στρατιωτική πτυχή της επιχείρησης αλλά με τον φόβο τους ότι μια νίκη στα Βαλκάνια θα αύξανε το διεθνές κύρος της Ελλάδας και του Βενιζέλου.

Η συνθηκολόγηση της Βουλγαρίας.

Εκμετάλλευση της επιτυχίας

Είναι προφανές ότι το διπλωματικό σκηνικό κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου έγινε εξαιρετικά θολό, και η φιλοδοξία των συμμάχων για τη χάραξη κοινής και σαφούς πολιτικής στα Βαλκάνια δεν ήταν εφικτή μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1915, όταν ξεκίνησε η μεγάλη συμμαχική επίθεση στο Μακεδονικό Μέτωπο. Τα στρατεύματα της Εγκάρδιας Συνεννόησης (Entente Cordiale) νίκησαν τις αντίπαλες βουλγαρικές δυνάμεις με ταχύτητα και αποφασιστικότητα και ανάγκασαν τον Βούλγαρο στρατιωτικό διοικητή να ζητήσει την παύση των εχθροπραξιών. Η βουλγαρική επιτροπή για την ανακωχή έφτασε στη Θεσσαλονίκη στις 15/28 Σε-

πτεμβρίου. Στις 29 Σεπτεμβρίου υπογράφηκε η εκεχειρία που ικανοποιούσε τους δόρους της ελληνικής κυβέρνησης, ενώ την επόμενη ημέρα οι Λόγιοι Τζωρτζ και Μπάλφουρ ζήτησαν τη διεξαγωγή συμμαχικής διάσκεψης για να διευθετήσουν τα θέματα που προέκυψαν μετά τις στρατιωτικές εξελίξεις και την ολοκληρωτική ήττα του αντιπάλου. Ο Αρχιστράτηγος ντ' Εσπερέ αμέσως ήρθε σε συνεννόηση με τη γαλλική κυβέρνηση και την επομένη το πρωί κοινοποίησε στους Βουλγαρούς αντιπροσώπους το σχέδιο ανακωής, το οποίο και υπογράφηκε από τη βουλγαρική αντιπροσωπεία στις 23.00 της ίδιας μέρας, χωρίς σημαντικές τροποποιήσεις.

Σύμφωνα με το σχέδιο αυτό, οι εχθροπραξίες θα έπαυαν το μεσημέρι της επομένης, 17/30 Σεπτεμβρίου, ενώ η Βουλγαρία θα αναλάμβανε την υποχρέωση:

- Να προβεί στην άμεση εκκένωση κατεχόμενων ακόμη σερβικών και ελληνικών εδαφών.
- Να αποστρατεύσει αμέσως ολόκληρο τον στρατό της, εκτός από δύο μεραρχίες για την ασφάλεια των συνόρων της προς την Τουρκία και τη Ρουμανία και μία για την ασφάλεια των συγκοινωνιών της.
- Να προβεί στην αποθήκευση του οπλισμού όλων των αποστρατευόμενων μονάδων, υπό τον άμεσο έλεγχο της Συμμαχικής Στρατιωτικής Ηγεσίας της.
- Να επιτρέψει τη διόδο ή την κατάληψη από τους Συμμάχους ορισμένων στρατηγικών σημείων μέσα σε βουλγαρικό έδαφος.

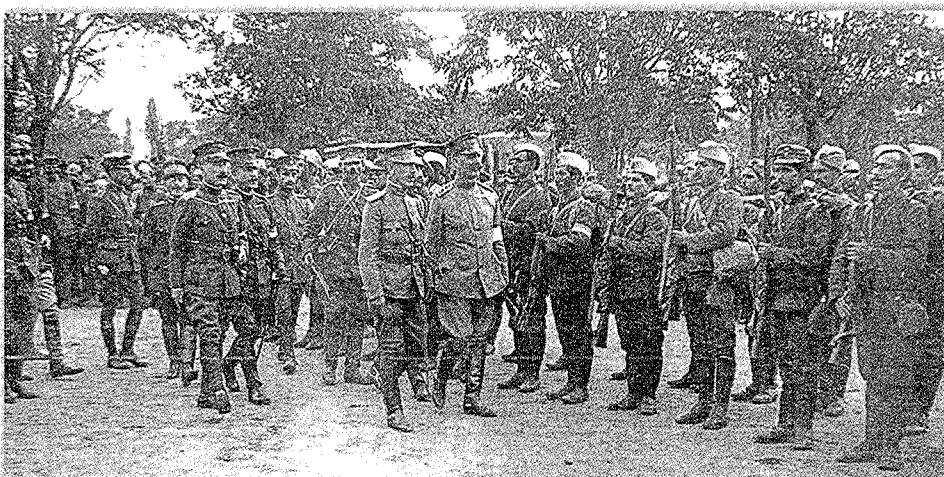
Τα βουλγαρικά στρατεύματα της XI Γερμανικής Στρατιάς, τα οποία βρίσκονταν ακόμη δυτικά των Σκοπίων, θα κατέθεταν τα όπλα και θα θεωρούνταν αιχμάλωτοι του πολέμου, ενώ στα γερμανικά και τα αυστριακά στρατεύματα που βρίσκονταν στο βουλγαρικό έδαφος οριζόταν προθεσμία τεσσάρων εβδομάδων για να απομακρυνθούν.

Η διαταγή κατάπαυσης των εχθροπραξιών έφτασε στα Σκόπια με το αεροπλάνο στις 11.15 της 17/30 Σεπτεμβρίου, ενώ στις υπόλοιπες συμμαχικές μονάδες προς το βράδυ της ημέρας αυτής. Γι' αυτό στη διάρκεια της νύχτας 16/29 προς 17/30 Σεπτεμβρίου συνεχίστηκε η προέλαση σε πολλά σημεία του μετώπου.

Ο αφοπλισμός των βουλγαρικών μεραρχιών ανατολικά των Σκοπίων έγινε χωρίς προβλήματα. Δυτικά όμως απ' αυτά η αποστράτευση και η παράδοση των βουλγαρικών ομάδων άρχισε να εκτελείται από τις 20 Σεπτεμβρίου / 3 Οκτωβρίου, γιατί, εξαιτίας των δυσχερειών επικοινωνίας, αυτές μόλις το προηγούμενο βράδυ πληροφορήθηκαν την υπογραφή της ανακωής. Τα γερμανικά τμήματα της XI Γερμανικής Στρατιάς δεν διέκοψαν τις εχθροπραξίες και συνέχισαν τη σύμπτυξή τους προς τα βόρεια.

Μετά τη συνθηκολόγηση της Βουλγαρίας, ο Αμερικανός πρόεδρος Γούντροου Ουίλσον εξέφρασε την πρόθεση των ΗΠΑ να παρέμβουν στην ειρηνευτική διαδικασία, υποστηρίζοντας ότι το θέμα αυτό συνδέεται απολύτως με το βαλκανικό ζήτημα, η επίλυση του οποίου απαιτούσε την αναθεώρηση των συνθηκών του Μπρεστ-Λιτόφσκ και του Βουκουρεστίου. Πράγματι, σε οδηγία που έστειλε η αμερικανική κυβέρνηση στους πρεσβευτές της στις συμμαχικές πρωτεύουσες αναφερόταν ότι η Βουλγαρία αποσύρθηκε πρόθυμα από τον πόλεμο. Η στάση των ΗΠΑ διαμορφώθηκε υπό την επίδραση της αντίληψης, που έντεκνα είχε πρωθηθεί στους αμερικανούς διπλωματικούς κύκλους, ότι η Βουλγαρία είχε παραπλανηθεί και ήταν θύμα εκμετάλλευσης από τους Γερμανούς, άρα άξιζε ευνοϊκή μεταχείριση μετά τις εξελίξεις στο πεδίο μάχης.

Ο Γάλλος πρωθυπουργός Ζωρζ Κλεμανσώ, μολονότι συμφώνησε με την άποψη ότι η Βουλγαρία δεν έπρεπε να αντιμετωπιστεί ξεχωριστά, αντιτάχθηκε στη

Επιθεώρηση ελληνικών τμημάτων από τον διοικητή της Μεραρχίας Σερρών υποστράτηγο Επαρμεινώνδα Ζυμβρακάκη.

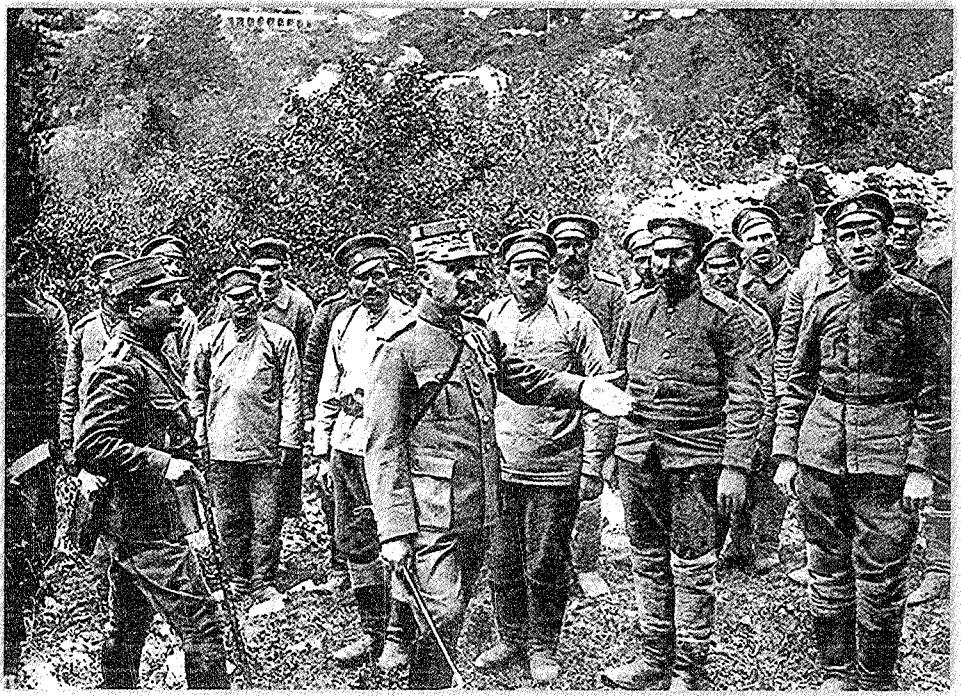
συμμετοχή των ΗΠΑ στην ειρηνευτική διαδικασία. Η Ελλάδα και η Σερβία διατηρούσαν την ίδια στάση και εξέφρασαν έντονες αντιρρήσεις για τη στάση των ΗΠΑ απέναντι στη Βουλγαρία. Οι Βρετανοί, από την άλλη πλευρά, πραγματικά ενοχλημένοι από τον κυρίαρχο ρόλο που υιοθέτησε η Γαλλία στην περιοχή, διατήρησαν τη διφορούμενη πολιτική τους, ενώ υπήρχαν εξέχουσες προσωπικότητες οι οποίες, παρά το γεγονός ότι δεν διαφωνούσαν με την αποκατάσταση της ελληνικής και της σερβικής επικράτειας, επέμεναν ότι ως αντάλλαγμα στη Βουλγαρία έπρεπε να παραχωρηθούν άλλα εδάφη και αυτό, διότι προσέβλεπαν στη διαμόρφωση συνθηκών για τον μελλοντικό σχηματισμό βαλκανικής ομοσπονδίας, που θα αποτελούσε εμπόδιο στις επεκτατικές βλέψεις της Γερμανίας προς την Ανατολή. Η Ιταλία διατήρησε επίσης αμφιλεγόμενη στάση απέναντι στη γαλλική επιρροή στα Βαλκάνια, αξιολογώντας ως εξίσου επικίνδυνη τόσο την ελληνική όσο και τη σερβική επέκταση, έχοντας βλέψεις, όπως αναφέρθηκε αργότερα, στο έδαφος της Αλβανίας. Οι Ιταλοί θεώρησαν σκόπιμο να προσεγγίσουν τη Βουλγαρία και να τη χρησιμοποιήσουν ως

αντίβαρο, εξετάζοντας σοβαρά την πιθανότητα να της παραχωρηθεί η Θράκη, υποστηρίζοντας παράλληλα τη λύση της βαλκανικής ομοσπονδίας.

Όπως ήταν προφανές, το βαλκανικό ζήτημα έγινε εξαιρετικά περίπλοκο, καθώς περιλάμβανε διάφορους και αντικρουόμενους παράγοντες, όπως η ανάγκη για απελευθέρωση εθνικών εδαφών και πληθυσμών, ιμπεριαλιστικές φιλοδοξίες πολιτικού και οικονομικού χαρακτήρα και εσωτερικές συγκρούσεις, όπως η ελληνική εθνική διαίρεση. Έτσι, δεν δόθηκε καμία ευκαιρία για την άμεση διευθέτησή του, ενώ στο προσκήνιο των εξελίξεων προέκυψε ένα άλλο ζήτημα, το μέλλον του Μεγάλου Ασθενούς, η αποσύνθεση ή όχι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Πολιτικές συνέπειες της διάσπασης του Μακεδονικού Μετώπου

Οι επιπτώσεις του Μεγάλου πολέμου υπήρχαν βαθύτατες, αφού παγκόσμιας κλίμακας ήταν και ο ιμπεριαλιστικός ανταγωνισμός. Κανένας ευρωπαϊκός λαός, μικρός η μεγάλος, δεν έμεινε αλώβητος από τη σφρωτική εμπειρία της παγκόσμιας αυτής σύρραξης. Επιπρόσθετα,

Επιθεώρηση ελληνικών τμημάτων από τον διοικητή της Μεραρχίας Σερρών υποστράτηγο Επαμεινώνδα Ζυμβρακάκη.

πουθενά δεν έμεινε αναλλοίωτη η κατεστημένη τάξη των πραγμάτων. Εντέλει, η έκρηξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου υπήρξε σκληρή δοκιμασία για τους θεσμούς και τον κοινωνικό οργανισμό όλων των εμπόλεμων χωρών. Η διαπλοκή των στρατηγικών επιλογών, των οικονομικών δυνατοτήτων και των διπλωματικών ελιγμών που καθόριζε τη διεθνή θέση και την ασφάλεια όλων των χωρών, κατέληξε να εξαρτάται εξ ολοκλήρου από τα γεωπολιτικά ιμπεριαλιστικά συμφέροντα των δύο αντίπαλων συνασπισμών.

Τα τελευταία τέσσερα χρόνια οι πολυάριθμες εκδηλώσεις μνήμης του Μεγάλου Πολέμου για άλλη μια φορά αναζωπύρωσαν τη συζήτηση ανάμεσα σε ιστορικούς και πολιτικούς για το ποιος είχε την ευθύνη της παγκόσμιας αυτής σύγκρουσης. Οι ενδεχόμενες πολιτικές επιπτώσεις εξακολουθούν να στέκουν εμπόδιο σε μια αντικειμενική προσέγγιση του

ζητήματος. Άλλα είναι βέβαιο ότι τις εξελίξεις τις καθόρισαν από τη μια πλευρά η ταχεία αύξηση της στρατιωτικής ισχύος της Γερμανικής Αυτοκρατορίας, που απειλούσε ιδιαίτερα τη βρετανική ναυτική υπεροχή, η φιλοδοξία της αυστριακής δυαδικής μοναρχίας να κυριαρχεί στα Βαλκάνια εις βάρος της παραδοσιακής ρωσικής επιρροής, καθώς και η αναμενόμενη κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και, από την άλλη, οι αποικιακές αντιπαλότητες μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων. Ο γαλλικός ρεβανσισμός και ο ιταλικός αλυτρωτισμός πυροδοτούσαν επί δεκαετίες έναν σκληρό ανταγωνισμό.

Η πολιτική σημασία της διάσπασης του Μακεδονικού Μετώπου μπορεί να γίνει κατανοητή αν λάβουμε υπόψη τη θέση του ανάμεσα σε τρία ευρωπαϊκά μέτωπα το φθινόπωρο του 1918. Το γεγονός αυτό συνέπιπτε με την οριστική διάλυση των παραδοσιακών, μεγάλων αυτοκρατοριών,

που ήταν πολύ αδύναμες για να αντέξουν έναν πολυετή παγκόσμιο πόλεμο κατά την εποχή της επιστημονικο-τεχνολογικής ανάπτυξης. Αυτή ήταν μια παγκόσμια και τριμερής ιστορική διαδικασία, αποτελούμενη από σειρά διαφορετικών αλλά ουσιαστικά ίδιων γεγονότων. Η διαδικασία ζεκίνησε με την εξάλειψη της Ρωσικής Αυτοκρατορίας, όπου το καθεστώς των μπολσεβίκων μετά τον πόλεμο κατάφερε να συγκρατήσει τα περισσότερα από τα εδάφη της. Τελείωσε με την κατάρρευση της τουρκικής αυτοκρατορίας και την εμφάνιση νέων κρατών στη Μέση Ανατολή, ιδίως της κοσμικής Δημοκρατίας της Τουρκίας.

Οι συνθήκες των Βερσαλλιών, του Αγίου Γερμανού, του Τριανόν και των Σεβρών, καθώς και το τέλος τεσσάρων αυτοκρατοριών στις οποίες στηριζόταν επί έναν αιώνα η ισορροπία δυνάμεων στην Ευρώπη, άνοιξαν τον δρόμο για μια δεύτερη σύγκρουση, μετά από μια συνδιάσκεψη ειρήνης που είχε ως επακόλουθο να προκύψουν σοβαρά προβλήματα, αλλά και πυροδότησαν, ως συνέπεια της πολιτικής αστάθειας, μια καταστροφική οικονομική κρίση.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γεώργιος Βεντήρης, *Η Ελλάς του 1910-1920*, εκδ. Ικαρος, Αθήνα 1929
- N. N. Βλάχος, *Ιστορία των κρατών της Χερσονήσου του Αίμου 1908-1914*, Αθήνα 1954
- Γενικό Επιτελείο Στρατού, *Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, Ο ελληνικός στρατός κατά τον Πρώτον Παγκόσμιον Πόλεμον 1914-1918. Η συμμετοχή της Ελλάδος εις τον πόλεμον 1918*, τόμ. β', Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, Αθήνα 1961
- P. K. Ενεπεκίδης, *Η δόξα και ο δικασμός*, Σ. I. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1992.

- Z. Fotakis, *Greek Naval Strategy and Policy 1910-1919*, Λονδίνο & Νέα Υόρκη 2005
- Z. Καστελλάν, *Η ιστορία των Βαλκανίων*, Εκδόσεις Γκοβόστη, Αθήνα 1991
- Σ. Θ. Λάσκαρης, *Διπλωματική ιστορία της Συγχρόνου Ευρώπης (1914-1939)*, Θεσσαλονίκη 1954.
- Γ. Β. Λεονταρίτης, *Η Ελλάδα στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2005.
- M. Mazower, *Ta Βαλκάνια*, Weinfeld & Nicolson, Λονδίνο 2000
- Σπ. Β. Μαρκεζίνης, *Η πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος*, τόμ. 3 (1909-1922), Πάπυρος, Αθήνα 1968
- A. Mitrović, «Political Consequences of the Break up of Salonica Front», *The Salonica Theatre of Operations and the Outcome of the Great War*, Θεσσαλονίκη 2005
- K. Σβολόπουλος, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1900-1941*, Θεσσαλονίκη 1980.
- N. Εμμ. Παπαδάκης, *Ελευθέριος Βενιζέλος και Μακεδονία 1914-1918. Η σημασία της μάχης του Σκρα*, Χανιά 2008.
- Topola Oplenac, *Ημερολόγιο του πολέμου 1915-1916 του Βασιλιά Πέτρου Α' Καραγάγεργεβίτς*, Ίδρυμα Πέτρου Α', Οπλενάτς, Τοπόλα 2003.
- Z. Petrović-Piročanac, «Reality of the New Balkans-Serbian positions», *New Balkans and Europe-Peace Development Integration*, Proceedings of the Tenth ECPD International Conference on Reconciliation, Tolerance and Human Security in the Balkans, Βελιγράδι 2015.
- A. Τούντα-Φεργάδη, *Θέματα ελληνικής διπλωματικής ιστορίας (1912-1934)*, Θεσσαλονίκη 1986.
- L. Χασιώτης, *Ελληνοσερβικές σχέσεις 1913-1918. Συμμαχικές προτεραιότητες και πολιτικές αντιπαλότητες*, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2004.

Η Αλεξάνδρα Μ. Πέτσιναρ (Aleksandra M. Pećinari) είναι ιστορικός- φιλόλογος, δρ Διπλωματικής Ιστορίας του Πανεπιστημίου του Βελιγραδίου, Μέλος της Διεθνούς Ακαδημίας Κοινωνικών Επιστημών (IASS), Palm Beach, Florida, USA.